

Kennistafel Effectief Leesonderwijs

Goed kunnen lezen is essentieel voor alle vakken

Taal- en leesbeleid op de Bonifatius mavo

De vaardigheid om teksten diepgaand te verwerken en het leesplezier van Nederlandse leerlingen dalen. Hoewel elke school dat tij graag wil keren, blijkt het in de praktijk vaak lastig. De Bonifatius mavo constateerde een aantal jaren geleden een dalende leesvaardigheid bij haar leerlingen. Een sectieoverstijgend team van docenten ging ermee aan de slag.

Enkele jaren geleden toen docenten de teruglopende leesvaardigheid van leerlingen opmerkten, maakte de Bonifatius mavo net een omslag naar een lerende cultuur. De school doet mee aan een zogenaamd High Performance School-traject (HPS) waarin leerteams van docenten knelpunten onderzoeken en daarvoor aanbevelingen doen. Een van die leerteams ging aan de slag met taal- en leesbeleid. “De docenten constateren zelf wat er mis is”, vertelt locatiedirecteur Mark Brijan. “En daarmee gaan ze in de leerteams aan de slag. Dat is een van de pijlers van het HPS-traject. Ik vind dat erg mooi om te zien. Op die manier maken we elke dag het onderwijs weer een beetje beter. De omslag die we hebben gemaakt was daarbij ook nodig. Er heerste bij ons een familiecultuur, het zwaartepunt lag vooral bij leerlingenzorg en goede verhoudingen binnen het team. Natuurlijk, een goede relatie is ontzettend belangrijk, dat wilden we ook behouden. Maar we wilden ook veel meer van en met elkaar leren. Wij zijn het onderwijs ingegaan om jongeren te helpen, en dat kunnen we op deze manier veel beter.”

“Goed kunnen lezen is essentieel voor alle vakken”, zegt Dirande van der Weerd, docent aardrijkskunde, en lid van het leerteam taal- en leesbeleid. “Zeker voor deze groep leerlingen is dat geen vanzelfsprekendheid. We hebben zo’n 450 vmbo-leerlingen, hele mooie, open kinderen. Het is voor mijzelf en voor hen hard werken om zichzelf verder te laten ontwikkelen. Maar als ze hun diploma halen, zijn ze supertrots.” De school werkt met CITO-toetsen en zag dat zaken als woordenschat achterbleven. “Ik geef aardrijkskunde, we hebben best een lastige lesmethode. Ik merkte dat leerlingen teksten letterlijk niet begrepen. Ik dacht: ik heb het toch goed uitgelegd? Maar toen we verder keken, zagen we dat het niet een didactisch probleem was, de leerlingen hadden gewoon niet de vaardigheden om met de teksten om te gaan.”

Taalonderwijs is een gezamenlijke verantwoordelijkheid

Het leerteam rondom taal- en leesbeleid werd door Brijan op pad gestuurd met een missie. “In het team zitten alle secties: talen, bètavakken, aardrijkskunde, et cetera. Meestal is alleen de sectie Nederlands ermee bezig, dat is in mijn ogen niet goed. Taal zit in alle vakken, zoals Dirande merkte bij haar vak. Goed taalonderwijs is een verantwoordelijkheid van ons allemaal.” Vervolgens is het leerteam gaan onderzoeken wat het probleem was en wat mogelijke oplossingen zijn. Denk daarbij out-of-the-box, gaf Brijan hen mee. “We laten ons snel belemmeren door allerlei zaken. Het kan niet, we krijgen mensen niet mee, er is geen geld, dat soort zaken. Nee, wat is nu nodig om die situatie te verbeteren. Daarna ga je kijken hoe je dat kunt uitvoeren.”

Kennistafel Effectief Leesonderwijs

“We hebben data verzameld en geanalyseerd”, zegt van der Weerd. “Heel veel literatuur gelezen, met experts gesproken en andere scholen bezocht. Aan de ene kant wil je weten wat je eigen situatie is, aan de andere kant zoek je naar wat er al bekend is en hoe anderen dit probleem aanpakken.” Vervolgens heeft het leerteam een plan geschreven met als overkoepelend thema: er moet schoolbreed meer aan taal en lezen gedaan worden om het leesniveau omhoog te krijgen. “In de onderzoeken die we lazen stond dat leerlingen minimaal drie maal per week moet lezen om echt effect te hebben. Het meest spannende was de vraag waar en wanneer je dat dan gaat doen. Je moet keuzes maken. We hebben een lesrooster gemaakt waarbij twee keer in de week (op een wisselend moment) de school een half uur leest. De consequentie was wel dat elk vak op jaarbasis twee schoolweken inlevert.” De collega’s in wiens lesuur het leesmoment in die week valt, bepalen zelf of er het laatste kwartier nog door wordt gelezen of de tijd anders wordt benut.

Van der Weerd en haar collega’s hebben het plan aan het hele schoolteam gepresenteerd. “Was er weerstand? Zeker. Maar we hadden het onderzoek grondig gedaan, er was geen speld tussen te krijgen. Op deze manier krijgen onze kinderen een grotere woordenschat en beter tekstbegrip, hoeven we dus minder uit te leggen en zijn de resultaten beter. En niet te vergeten: het leesplezier is groter. We leiden deze kinderen op voor het mbo en hbo, dan moet je als school ervoor zorgen dat ze goed kunnen lezen.”

De hele school leest

Tijdens de leesuren heeft iedereen een boek: leerlingen, docenten, schoolleiding, de conciërge. Brijan leest op dit moment Zenger Folkman over leiderschap. “Je moet het goede voorbeeld geven, je visie ook concreet uitdragen. Natuurlijk, niet alles gaat geweldig. We hebben een groepje leerlingen die alleen stil voor zich uit kijkt. Dat is de volgende stap, hoe krijgen we die aan het lezen? Daar vechten we nu voor, dat iedereen gaat lezen en dat het normaal wordt. Op onze school, en hopelijk overal in het onderwijs.”

“Ik lees Confettiregen van Splinter Chabot”, zegt van der Weerd. “Een mooi boek. Overigens is dat ook een belangrijk onderdeel van ons beleid: zorgen dat leerlingen in aanraking komen met goede boeken die hen aanspreken en bij hen passen. Dat is een voorwaarde voor leesmotivatie. En daarbij heb je als docent een belangrijke rol. We doen veel voorlichting. We kiezen ook een Boek van de Week die we onder andere via alle schermen in school promoten.” De school heeft de leerlingen aan het begin van het schooljaar een boek naar keuze gegeven. “We gaan ook naar de bibliotheek en onze eigen mediatheek.” Dat is volgens Van der Weerd een belangrijk punt, het gaat niet alleen om leesaandacht maar ook om het zorgen voor boeken. “Veel kinderen hebben geen leescultuur thuis, geen boeken. Dan moet je daar als school voor zorgen.”

Ook in de klas staan boeken, bij Van der Weerd staat een rij die allemaal met haar vak te maken hebben. “De serie over Boreas bijvoorbeeld. Expeditie Toi Moko, Dansen op de vulkaan of Verkocht van Hans Hagen. Mijn collega’s van geschiedenis of biologie hebben boeken staan die aansluiten bij hun vak.

Kennistafel Effectief Leesonderwijs

Het is erg mooi dat we nu twee keer per week vrij lezen. Het werkt ook: veel leerlingen pakken in een tussenuur een boek. Maar je moet wel de koppeling met de les maken. Ik ben in mijn lessen veel meer bezig met kijken hoe leerlingen lezen. Begrijpen ze de tekst, waar hapert het, wat kan ik daaraan doen?”

De sleutel tot beter lezen

“Structureel beleid is een van de meest onderschatte maatregelen”, zegt Brijan. “Er moet een goed plan liggen, de schoolleiding moet het omarmen en faciliteren. En het is van de hele school. Je kunt niet zeggen: lezen, dat is alleen van Nederlands. We doen het met elkaar.” Daar is Van der Weerd het helemaal mee eens. “Heel veel teksten kun je pas begrijpen als je 95% van de woorden daarin kent. Daarom moet de hele school mee en dat red je niet als leerteam alleen. Dat Mark zich zo duidelijk hieraan verbindt, is erg belangrijk.”

Een ander leerteam, ‘po-vo’, legt de verbinding met het basisonderwijs. Brijan: “Wat doen ze daar, hoe kunnen we dat versterken? Er is zeker winst te behalen bij onze vijftig toeleverende basisscholen. We krijgen genoeg kinderen met een achterstand of weinig leesmotivatie binnen. We willen het zien als een doorlopende ontwikkeling en als een gemeenschappelijke opdracht. Ik denk dat de verbinding er ook voor zorgt dat we elkaar beter begrijpen. Dat is denk ik toch de bottom line: je doet het samen. In de school, met de basisscholen, met de bibliotheken en met ouders.”

Boeken bij vakken

Wiskunde

Boeken van Dan Brown

Het wiskundehondje – Margriet van der Heijden

De man die kon rekenen – Malba Tahan

Escape boeken van Ivan Tapia

Aardrijkskunde

100 uur Nacht – Anna Woltz

Expeditie Toi Moko – Fedor de Beer

Toegang geweigerd – Danny de Vos

Palmen op de Noordpool – Marc ter Horst

Wetenschappelijke reflectie op Bonifatius mavo

We hebben wetenschappers verbonden aan de Kennistafel Effectief Leesonderwijs gevraagd te reflecteren op de praktijkvoorbeelden. Wat herkennen zij vanuit de theorie en welke aanbevelingen hebben zij voor de scholen in de praktijkvoorbeelden én de lezer die aan de slag wil met het leesonderwijs op de eigen school?

Kennistafel Effectief Leesonderwijs

Deze wetenschappelijke reflectie is geschreven door Prof. dr. Paul van den Broek, Hoogleraar Cognitieve en Neurobiologische Grondslagen van Leren en Doceren (Universiteit Leiden).

Het voorbeeld over leesonderwijs op de Bonifatius mavo illustreert een goed initiatief op (in elk geval) twee vlakken. Een: het opzetten van een leerteam met zowel docenten Nederlands als docenten van alle andere vakken. Hierdoor pakt het leerteam leesonderwijs/-vaardigheid op een vakoverstijgend niveau aan. En twee: het initiëren van 'iedereen op school leest'-momenten.

Leesvaardigheid van leerlingen is heel belangrijk, juist ook voor andere vakken dan alleen Nederlands (Smale-Jacobse & Timmerman, 2015; van den Broek, 2010). Het opzetten van leerteams waarin docenten gezamenlijk overleggen over hoe lezen ook in andere vakken te integreren is, is een goede keuze; gezamenlijke initiatieven hebben meer kans van slagen dan opgelegde initiatieven (Elsacker & Droop, 2015). Van der Weerd en Brijan merken op dat er ook wat weerstand tegen de plannen was. Een suggestie voor initiatieven zoals deze bij de Bonifatius mavo is om in communicatie met docenten van wiskunde, geschiedenis, enzovoorts, te benadrukken dat het doel is om de leervaardigheid van de leerlingen te verbeteren -en dat leesvaardigheid een middel is (Elsacker & Droop, 2015).

Van der Weerd merkt zelf ook op dat ze zich in eerste instantie zorgen maakte omdat leerlingen de stof niet tot zich namen. Als aardrijkskunde docent gaat het haar er (terecht) vooral om dat de leerlingen de materie begrijpen en tot zich nemen. Door de nadruk te leggen op het voordeel voor leervaardigheden en kennisopbouw door de leerlingen, is het wellicht gemakkelijker voor vakdocenten om het nut van taalonderwijs in alle vakken te herkennen.

Het is ook duidelijk dat regelmatig lezen leidt tot grotere woordenschat en tot betere leesvaardigheid en, soms, meer interesse in lezen (Cunningham & Stanovich, 1998). Vanuit dat oogpunt is het initiatief om iedereen te laten lezen ontstaan. Uit onderzoek (Reutzel & Juth, 2014; van Steensel et al., 2017) blijkt echter ook dat vrij lezen op school alleen zoden aan de dijk zet als het gestructureerd door de docent gebeurt: dat kan om allerlei aspecten gaan, zoals dat leerlingen met een doel lezen, dat er betekenisvolle activiteiten aan het 'vrij' lezen gekoppeld worden, of dat de keuze van wat er gelezen wordt door docenten ingeperkt wordt. Het is duidelijk dat volledig vrij lezen ('kilometers maken' zonder structuur) negatieve impact heeft op de ontwikkeling van leervaardigheden en op leesmotivatie. Vooral zwakke en ongemotiveerde lezers lijden daaronder. Zie bijvoorbeeld de blogs die Shanahan daarover heeft geschreven. Dit kan voor het Bonifatius team een belangrijke overweging zijn in het verder ontwikkelen van hun initiatief - zeker omdat het team aangeeft dat een groep leerlingen niet geëngageerd lijkt te zijn.

Kennistafel Effectief Leesonderwijs

Bronnen

Cunningham, A. E., & Stanovich, K. E. (1998). What reading does for the mind. *American educator*, 22, 8-17.

Elsacker, W. van & Droop, M. (2011). Zaakvakken en taal: twee vliegen in één klap! *Jeugd in School en Wereld*, 95(10), 6-9.

Reutzell, D. R., & Juth, S. (2014). Supporting the development of silent reading fluency: An evidence-based framework for the intermediate grades (3-6). *International Electronic Journal of Elementary Education*, 7(1), 27-46.

Steensel, R. van, Sande, L. van der, & Arends, L. (2017). Investeren in leesmotivatie maakt leerlingen meer gemotiveerde lezers ... en betere lezers. *Levende Talen Tijdschrift*, 18(2), 3-13. Geraadpleegd van <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltt/article/view/1686>

Bronnenlijst (dit zijn de documenten/boeken die de school heeft gebruikt voor hun beleid)

Biesta, G. J. J. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs* (1ste editie). Culemborg Nederland: Phronese, Uitgeverij.

DUO onderwijsonderzoek. (2017). *De leesmotivatie van Nederlandse kinderen en jongeren*. Stichting lezen Amsterdam. Geraadpleegd van <https://www.lezen.nl/sites/default/files/De%20leesmotivatie%20van%20Nederlandse%20kinderen%20en%20jongeren.pdf>

Fiori, L., & Hardeveld, J. (2018). *Leeskilometers maken op school* (1ste editie). Amersfoort, Nederland: CPS Onderwijsontwikkeling en advies.

Marzano, R. J. (2004). *Building Background Knowledge for Academic Achievement*. Alexandria, USA: ASCD.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2019, 18 november). *Lees! Een oproep tot een leesoffensief*. Geraadpleegd van <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2019/06/24/leesadvies>

Mol, S., & Bus, A. (2011). Lezen loont een leven lang. De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren1. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(3), 2-15. Geraadpleegd van <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltt/article/viewFile/23/21>

Ros, A. A., Lieskamp, M., & Heldens, H. (2017). *Leren voor morgen*. Huizen, Nederland: Pica.

Kennistafel Effectief Leesonderwijs

Stichting lezen. (2015). Meer lezen, beter in taal - VMBO. Geraadpleegd van <https://www.lezen.nl/nl/publicaties/meer-lezen-beter-in-taal-vmbo>

Vrij lezen | Leesmonitor. (2021). Geraadpleegd van <https://www.leesmonitor.nu/nl/vrij-lezen>

Waarom doet lezen ertoe? | lezen.nl. (z.d.). Geraadpleegd van <https://www.lezen.nl/nl/waarom-doet-lezen-er-toe>